

TURIZMO POVEIKIO VERTINIMAS EKONOMINIU, SOCIOKULTŪRINIU, APLINKOSAUGINIU ASPEKTAIS DABARTINĖS TURIZMO APIMTIES TENDENCIJŲ KONTEKSTE

DEIMENA MONTVYDAITĖ¹, DAIVA LABANAUSKAITĖ²

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Šiandien susiduriame su situacija, kai turizmo sektorius nuolat sparčiai auga. Skaičiuojama, kad bendras tarptautinių turistų skaičius iki 2030 m. sieks 1,8 milijardo. Šiuo tyrimu siekiama įvertinti turizmo poveikį ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais dabartinės turizmo apimties tendencijų kontekste. Taikomi mokslinės literatūros analizės, sintezės, statistinių duomenų analizės, situacinio modeliavimo metodai. Tyrimo apimtyje teigiamas ir neigiamas turizmo poveikis analizuotas išskiriant tris pagrindines dimensijas: ekonominę, sociokultūrinę bei aplinkosauginę. Neigiamo poveikio persvara ypač ryški aplinkosauginiu aspektu. Nuolat augantys turizmo mastai lėmė *perteklinio turizmo* sąvokos apibrėžtį. Daugelyje labiausiai lankomų pasaulio šalių metinis turistų skaičius viršija gyventojų skaičių. Pernelyg didelė turizmo apimtis stiprina neigiamą turizmo poveikį. Be abejo, siekiant išsaugoti palankią ekonominę, sociokultūrinę ir gamtinę aplinką, paskatinti turizmo teikiamą naudą ir minimizuoti neigiamą poveikį, turizmo reiškinys turi būti kontroliuojamas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *turizmas, turizmo poveikis, turizmo apimties tendencijos, perteklinis turizmas.*

JEL KLASIFIKACIJA: Z30, Z32, L83.

DOI:

Įvadas

2018 m. turizmo sektoriuje pasaulio mastu sugeneruota 10,4 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP), sukurta daugiau kaip 300 mln. darbo vietų. Prognozuojama, kad turizmo mastas augs ir 2029 m.: bendra turizmo apimtis nominaliomis kainomis bus dvigubai didesnė nei 2019 m. (Pasaulinė kelionių ir turizmo taryba, 2019). Akivaizdu, kad turizmas sukuria naujas užimtumo galimybes, generuoja pajamas, skatina ekonominę veiklą, pritraukia investicijas į su turizmu susijusį verslą. Turizmo plėtra gali gerokai prisidėti sprendžiant nedarbo ir emigracijos problemas, skatinant ekonomikos augimą. Šie turizmo poveikio teigiami aspektai mokslinėje literatūroje akcentuoti kelis dešimtmečius. Tikint teigiamais turizmo padariniais ilgą laiką skatintas turizmo augimas. Šiandien esame situacijoje, kai turizmas nuolat ir sparčiai auga. Vertinama, kad bendras tarptautinių turistų skaičius iki 2030 m. sieks 1,8 milijardo (Calderwood, Soshkin, 2019). Tai reiškia, kad kai kurios turistų pamėgtos vietovės gali nebetalpinti tokių turistų apimčių. Būtent todėl turizmo sektorių analizuojantys mokslininkai pastaraisiais metais vis dažniau vartoja *perteklinio turizmo* sąvoką, kuri apibūdina maksimalų skaičių žmonių, galinčių vienu metu aplankyti turistinę vietą, nekenkdamai fizinei, ekonominei ir sociokultūrinei aplinkai (Peeters ir kt., 2018). 2015 m. vykusiame Jungtinių Tautų viršūnių susi-

¹ Deimena Montvydaitė – doktorantė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Ekonomikos katedra
Moksliniai interesai: turizmas, turizmo ekonomika, vartotojų elgsena, bioverslas, bioekonomikos plėtra
El. paštas: deimenam@gmail.com

² Daiva Labanauskaitė – docentė, daktarė (ekonomikos mokslai), Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Ekonomikos katedra
Moksliniai interesai: turizmas, paslaugų ekonomika ir rinkodara, rinkodaros tyrimai, žaliaji ekonomika, mėlynoji ekonomika, verslo projektų vertinimas
El. paštas: labanauskaite.daiva@gmail.com

tikime daugiau nei 150 valstybių ir vyriausybės vadovų patvirtinto 17-a darnaus vystymosi tikslų (Jungtinės Tautos, 2019), trijuose jų minimi turizmas ir darnų turizmą skatinančios priemonės. Tai 8, 12 ir 14 tikslai: darnus ekonominis augimas, atsakingas vartojimas ir gamyba, išsaugoti vandens išteklių bei gyvybė vandenyse. Taigi akivaizdu, kad turizmas negali būti vertinamas vien teigiamai ar neigiamai. Stebint dabartinę turizmo situaciją ir tendencijas, svarbus daugiaplanis turizmo reiškinio vertinimas. Dėl to turizmo poveikis nagrinėjamas ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais. Galima daryti prielaidą, kad turizmas yra reikšminga ekonomikos vystymosi dalis, galinti turėti įvairialypių padarinių, jeigu turizmo industrijai nebus skiriama pakankamai dėmesio, arba galinti kurti pridėtinę vertę, jeigu bus ieškoma sprendimų, kaip tinkamai valdyti turizmo reiškinį. Tinkamai kontroliuojant turizmą, gali būti sustiprintas teigiamas ir minimizuotas neigiamas poveikis.

Problematika. Turizmas traktuojamas kaip ekonominio augimo katalizatorius. Ilgą laiką koncentruotasi tik ties teigiamu turizmo augimo poveikiu ekonomikos vystymuisi (kuriamas BPV, darbo vietos, pritraukiamos investicijos, gerinama infrastruktūra ir kt.), nuošalyje paliekant neigiamus turizmo padarinius (išteklių naudojimas, neigiamas poveikis gamtinei aplinkai, vietiniams gyventojams ir kt.). Opėjant aplinkosaugos problemoms, vis daugiau dėmesio skiriama darnaus vystymosi koncepcijai. Turizmo poveikis jau interpretuojamas akivaizdžiai ne kaip vienareikšmiškai teigiamas. Pastaraisiais metais mokslinėje literatūroje vartojama *perteklinio turizmo* sąvoka gali būti suprantama kaip kelionių vietų, viršijančių jų turizmo apimties galimybes, rezultatas. Peržengus šią galimybių ribą turizmas gali daryti didelę žalą kraštovaizdžio, oro ir vandens kokybei, gyventojų gyvenimo sąlygoms, lemti ekonominę nelygybę ir socialinę atskirtį. Tad kyla problema – būtinybė įvertinti turizmo poveikį dabartinės turizmo apimties tendencijų kontekste, akcentuojant ekonominius, sociokultūrinius, aplinkosauginius aspektus.

Darbo objektas: turizmo poveikis esamos turizmo apimties tendencijų kontekste.

Darbo tikslas: įvertinti turizmo poveikį ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais esamos turizmo apimties tendencijų kontekste.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti turizmo poveikį ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais.
2. Išnagrinėti turizmo apimties kitimo tendencijas vartojant *perteklinio turizmo* sąvoką.
3. Įvertinti turizmo keliamus iššūkius dabartinės turizmo apimties tendencijų kontekste.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, sintezė, statistinių duomenų analizė, situacinis modeliavimas.

Mokslinėje literatūroje analizuojama turizmo reikšmė. Skiriamas teigiamas ir neigiamas turizmo poveikis (Das, Sharma, 2009; Godfrey, Clarke, 2012; Marzuki, 2012; Butarbutar, Soemarno, 2013; Gutierrez-Domech, 2014; Gosling, Peeters, 2015; Sheng ir kt., 2017, Carvache-Franco ir kt., 2018 ir kt.). Nagrinėjamos ir turizmo apimties kitimo tendencijos: turistų skaičius, apgyvendinimo paslaugų apimtys, nakvynių skaičius ir kt. (Butler, 1980; 2008; Pasaulinė kelionių ir turizmo taryba, 2019; Pasaulinė turizmo organizacija, 2019 ir kt.). Pastaraisiais metais perteklinio turizmo reiškinys sulaukia nemažai tyrėjų dėmesio (Goodwin, 2017; Mullis, 2017; Walmsley, 2017; Calderwood, Soshkin, 2019; Francis, 2019; Peeters ir kt., 2018 ir kt.). Vis dėlto tyrimų, kurie susietų visas šias dimensijas ir atskleistų nevienareikšmišką turizmo poveikį, atsižvelgiant į dabartinės turizmo apimties tendencijas, stokoja. Plėtojant minėtą tyrimo kryptį, šiame straipsnyje pristatomi tyrimo, kurio tikslas – įvertinti turizmo poveikį ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais esamos turizmo apimties tendencijų kontekste, rezultatai.

1. Turizmo poveikis ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais

Per pastaruosius šešis dešimtmečius turizmo pramonė tapo vienu greičiausiai augančių sektorių pasaulyje. Prisidėdamas prie užimtumo, infrastruktūros plėtros ir eksporto pajamų, turizmas tapo vienu iš pagrindinių socialinio ir ekonominio vystymosi variklių (Europos parlamentas, 2018). D. Das'o ir S. Sharma'os (2009) atlikti tyrimai atskleidė, kad turizmas siūlo naujų užimtumo galimybių, generuoja pajamas, plečia ekonominę veiklą, pritraukia investicijų į su turizmu susijusį verslą, yra naudingas vietos gyventojams. M. Carvache-Franco ir kt.

(2018) teigimu, turizmas teigiamai veikia šioje veikloje dalyvaujančių bendruomenių, ypač turinčių socialinių ir ekonominių sunkumų, namų ūkių ekonomiką. Neabejojama, kad turizmo tikslais sukurta infrastruktūra prisideda prie vietos ir regionų plėtros, o sukurtos ar išlaikomos darbo vietos gali padėti kovoti su pramonės ar kaimo nuosmikiu. Bet yra ir kita turizmo pusė. Masinis turizmas gali turėti neigiamų padarinių, nes perteklinė paklausa apsunkina vietinę infrastruktūrą ir gali pakenkti vietos bendruomenėms, o didėjantis turistų skaičius paveikti vietinę aplinką vietoje (pavyzdžiui, triukšmas, tarša, atliekos ir nuotekos, buveinių praradimas) ir visame pasaulyje (su transportu susiję išmetamieji teršalai) (Eurostat, 2018). Stebint skirtingus turizmo poveikio padarinius, atlikta nemažai šios srities tyrimų visame pasaulyje, siekiant įvertinti tikrąjį turizmo poveikį. Suvočius, kad turizmo plėtra lemia ne tik teigiamus rezultatus, bet gali turėti ir neigiamų pasekmių, labiau susidomėta turizmo poveikio tyrimais (Marzuki, 2012). Akivaizdu, kad tai gali būti vertinama nevienareikšmiškai. Siekiant įvertinti turizmo poveikį, būtina atlikti detalesnius tyrimus.

Turizmo poveikio vertinimo išvados grindžiamos mokslininkų, analizuojančių turizmo reiškinių, tyrimų rezultatais. M. Gutierrez-Domenech (2014) sutinka, kad turizmas daro didžiulį poveikį ekonominei veiklai ir užimtumui. A. Marzuki (2012) teigimu, nors turizmas, be abejo, yra naudingas, jis neigiamai veikia priimančiąsias bendruomenes, nes didėja žemės ir būsto kainos, auga vietos gyventojų pragyvenimo išlaidos (sąskaitos už maistą, vandenį, elektrą, ir kt.). L. Sheng'as ir kt. (2017) sutinka su daugelio ekonomistų pasisakymu dėl teigiamo turizmo augimo vaidmens siekiant globalios plėtros, vis dėlto keletas turizmo geografijos tyrimų kitu žvilgsniu žvelgia į vietinį turizmo pertekliaus poveikį priimančiosioms bendruomenėms. Kad turizmas gali neigiamai jas veikti, savo tyrimuose pagrindė ir R. Sharpley'us (2014). Jo teigimu, neigiama turizmo pusė yra ta, kad bendruomenės tiesiogiai veikia turizmo pramonės plėtra ir sąveika su turistais. D. Das'as ir S. Sharma (2009) nustatė, kad vietos gyventojai yra linkę teigiamai vertinti turizmo ekonominį poveikį, tuo tarpu socialinį, kultūrinį ir aplinkos poveikį vertina neigiamai. Mokslininkų tyrimai patvirtino, kad mokslinėje literatūroje turizmo tematika galima aptikti skirtingų požiūrių į turizmo poveikį.

Mokslininkai turizmo reiškiniui ir jo padariniams tirti taiko įvairias metodikas. M. Carvache-Franco ir kt. (2018) analizuoja teigiamus ir neigiamus turizmo aspektus, klasifikuodami juos į ekonominius, sociokultūrinius bei aplinkosauginius. Remdamiesi empiriniu tyrimu, kurio pagrindinis įrankis – klausimynas, skirtas bendruomenių turizmo plėtros suvokimui analizuoti, tyrėjai vertina ir bendruomenių pasitenkinimą teigiamais bei neigiamais aspektais, kurie susiję su turizmo plėtra. Pasak M. Carvache-Franco ir kt. (2018), pastaraisiais dešimtmečiais išaugo tyrimų, kur turizmas nagrinėjamas iš gyventojų perspektyvos, skaičius. A. Marzuki (2012), taikydamas anketinės apklausos metodą, nagrinėjo turizmo plėtros ekonominį poveikį vietos gyventojams: vertino tiek teigiamą, tiek neigiamą ekonominį turizmo plėtros poveikį, žvelgdamas iš vietos gyventojų perspektyvos. R. Butarbutar ir M. Soemarno (2013) siekė nustatyti turizmo veiklos poveikį aplinkai ir surasti galimybių sumažinti neigiamą turizmo veiklos poveikį. Remdamiesi mokslinė literatūra šie autoriai atliko atvejo analizę ir nustatė neigiamus turizmo padarinius aplinkai. D. Das'as ir S. Sharma (2009) analizavo turizmo plėtros teigiamą ir neigiamą poveikį priimančiajam regionui, apimdami ekonominį, socialinį, kultūrinį ir aplinkos poveikius. Kaip tyrimo instrumentus pasirinko *t* testą ir laipsnišką daugybinę regresinę analizę. Tyrimo išvados atskleidžia, kad teigiami turizmo padariniai neatitinka vietos bendruomenės lūkesčių, neigiami – priešingai, yra ryškiau pastebimi. K. Godfrey ir J. Clarke (2012) tyrimai atskleidė ryškiausius turizmo padarinius vietovei. Tyrimų rezultatai daugeliu atvejų yra neigiami ir sudaro įspūdį, kad turizmas regione iš esmės kenkia viskam, išskyrus ekonomiką. Taigi, apžvelgus mokslininkų atliktus tyrimus ir jų rezultatus, galima dar kartą patvirtinti teiginį, kad turizmo poveikis – nevienareikšmiškas, ir išskirti dvi pagrindines autorių nagrinėjamas turizmo poveikio kryptis – teigiamą ir neigiamą.

Atlikdami turizmo poveikio tyrimus autoriai pasitelkia ekspertinį vertinimą, tikrina tyrimo instrumentų patikimumą, išskirtų vertinimo parametrų logiškumą, taigi galima daryti prielaidą, kad mokslinėje literatūroje išskirti turizmo poveikio aspektai yra reikšmingi. Mokslininkų darbuose išryškėja klasifikacija, kur turizmo poveikis skirstomas, atsižvelgiant į ekonominius, sociokultūrinius bei aplinkos aspektus. Apžvelgus mokslinę literatūrą, galima skirti šiuos mokslininkų (Das, Sharma, 2009; Godfrey, Clarke, 2012; Marzuki, 2012; Butarbutar, Soemarno, 2013; Carvache-Franco ir kt., 2018 ir kt.) minimus turizmo poveikio aspektus (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Turizmo poveikis ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais

	Turizmo teigiamo poveikio aspektai	Turizmo neigiamo poveikio aspektai
Ekonominiai aspektai	<p>Įsidarbinimo galimybių didinimas Užimtumo ir pajamo iš darbo turizmo sektoriuje augimas Pajamų ir pragyvenimo lygio augimas Atvykstančių turistų išlaidos (mokestinės, verslo pajamos ir kt.) Mokestinių pajamų augimas Vietinės ekonomikos kėlimas Investavimas į su turizmu susijusius verslus Vietos verslininkų skatinimas Naujų verslo galimybių sudarymas Finansinės infrastruktūros gerinimas Bendruomenių investicinio patrauklumo įvaizdžio gerinimas Investicijų augimas, spartesnis vystymasis Transporto infrastruktūros gerinimas Vandens, energijos infrastruktūros gerinimas Komunalinių paslaugų infrastruktūros gerinimas Susisiekimo gerinimas</p>	<p>Žemės ir pastatų kainų augimas Prekių ir paslaugų kainų augimas Kainų infliacija Pragyvenimo sąnaudų augimas Kelių priežiūros ir transporto sistemos sąnaudų augimas Papildomos infrastruktūros sąnaudos (vandens, energijos, degalų, medicinos ir kt.) Didesnės prevencijos sąnaudos, siekiant suvaldyti kylantį nusikaltimų lygį Didžiąją lėšų dalį skiriant turizmui, mažiau jų lieka kitoms veikloms Ekonominė įmonių, o ne pavienių gyventojų nauda Galimybė savininkams eksportuoti pelną Išaugęs importuotos darbo jėgos potencialas, vietinės darbo jėgos nutekėjimas Maži atlyginimai Nedarbo rizikos didėjimas esant sezoniniam turizmui Išvykstantojo turizmo atveju pinigų leidimas užsienio šalyse, mažiau jų paliekant vietos ekonomikai Konkurencija dėl žemės panaudojimo kitiems tikslams (ne ūkiui)</p>
Sociokultūriniai aspektai	<p>Gyvenimo standartų kėlimas Gyvenimo kokybės gerėjimas Didesnė laisvalaikio leidimo įvairovė Rekreacinių zonų plėtra (parkai ir pan.) Geresnės apsipirkimo galimybės Geresnė paslaugų kokybė (restoranuose, parduotuvėse ir kt.) Tradicinių menų gaivinimas Kultūrinio paveldo išsaugojimas Kultūriniai mainai tarp turistų ir vietos gyventojų Vietos gyventojų pasididžiavimas savo gyvenamąja vietoje</p>	<p>Sociokultūrinių paslaugų teikimo sutrikdymas Turistinių vietovių perpildymas Sociokultūrinis konfliktas tarp vietinių gyventojų ir turistų Eismo spūstys, padidėjusi tarša, išaugęs triukšmo lygis Ramybės praradimas Vietos gyventojų išnaudojimas Autentikos, kultūrinės raiškos, tradicijų praradimas, vietinės kultūros iškraipymas, istorijos nevertinimas, vertybių nepaisymas Demonstracinis efektas (turistų išvaizdos ir elgsenos atkartojimas) Moralinių normų nukrypimai, išaugęs nusikalstamumo lygis Socialinės problemos (alkoholizmas, prostitucija, narkotikai ir kt.) Socialiniai pokyčiai vietos bendruomenėse</p>
Aplinkosauginiai aspektai	<p>Geresnė aplinkos apsauga</p>	<p>Aplinkosauginės veiklos efektyvumo sutrikdymas Miesto panoramos keitimas Per didelė našta infrastruktūrai Netinkamas žemės naudojimas Netinkamas patalpų naudojimas Hidrologinių modelių keitimas Vandens, oro tarša Augalijos ir gyvūnijos dauginimosi sutrikimas, vegetacijos sutrikdymas, rūšių nykimas Dirvožemio erozija, upių krantų pažeidimas, netvarkingas kraštovaizdis Vandens išsekvojimas, didesnė gaisrų tikimybė Vietinės ekosistemos naikinimas</p>

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis mokslinės literatūros analize.

1 lentelėje pateikti turizmo poveikio aspektai ir jų klasifikacija pagal tris pagrindines dimensijas: ekonominę, sociokultūrinę ir aplinkosauginę. Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, kad turizmo ekonominis poveikis yra ryškiausias. Lyginant turizmo teigiamų ir neigiamų aspektų poveikį, galima pastebėti, kad neigiamų turizmo poveikio aspektų persvara ypač ryški aplinkosaugoje. Nemažai neigiamo poveikio apraiškų pastebėta ir sociokultūrinėje erdvėje. Taigi būtų galima sutikti su kai kurių turizmo poveikį analizavusių mokslininkų nuomone, kad teigiamas turizmo poveikis labiau pastebimas vertinant ekonominę, neigiamas – gamtinę bei sociokultūrinę aplinkas. Analizuojant pavienius turizmo poveikio apraiškos elementus, kai kuriuos jų galima būti sieti su turizmo mastais, kitaip tariant, jie gali išryškėti, didėjant turizmo mastui (pvz., vietovių perpildymas, eismo spūstys, padidėjusi tarša, išaugęs triukšmo lygis, gamtos išteklių naudojimas, vietinės ekosistemos naikinimas ir kt.). Taigi galima daryti prielaidą, kad pernelyg didelės turizmo apimtys gali lemti ryškesnius neigiamo poveikio padarinius.

Apibendrinant turizmo poveikio analizės rezultatus reikia pabrėžti, kad mokslinėje literatūroje nagrinėjamas teigiamas ir neigiamas turizmo poveikis. Poveikio apraiškų elementus galima klasifikuoti pagal tris pagrindines dimensijas: ekonominę, sociokultūrinę ir aplinkosauginę. Atlikus mokslinės literatūros sintezę ir suklasifikavus turizmo poveikio aspektus, išryškėjo neigiamo poveikio persvara, kuri ypač ryški aplinkosaugoje. Taigi galima teigti, kad turizmas gali lemti daugiau neigiamų gamtinės aplinkos padarinių, nei būti naudingas. Sociokultūriniai ir ekonominiai požiūriai neigiamo turizmo poveikio aspektų persvara ne tokia ryški, bet neabejojama, kad jis gali pakenkti ir sociokultūrinei gerovei bei ekonomikai. Aktualu ir tai, kad neigiamą turizmo poveikį gali lemti pernelyg dideli turizmo mastai. Taigi galima daryti prielaidą, kad kontroliuojami turizmo mastai gali padėti išsaugoti palankią ekonominę, sociokultūrinę ir gamtinę aplinką, užtikrinti teigiamo ir neigiamo turizmo poveikio pusiausvyrą.

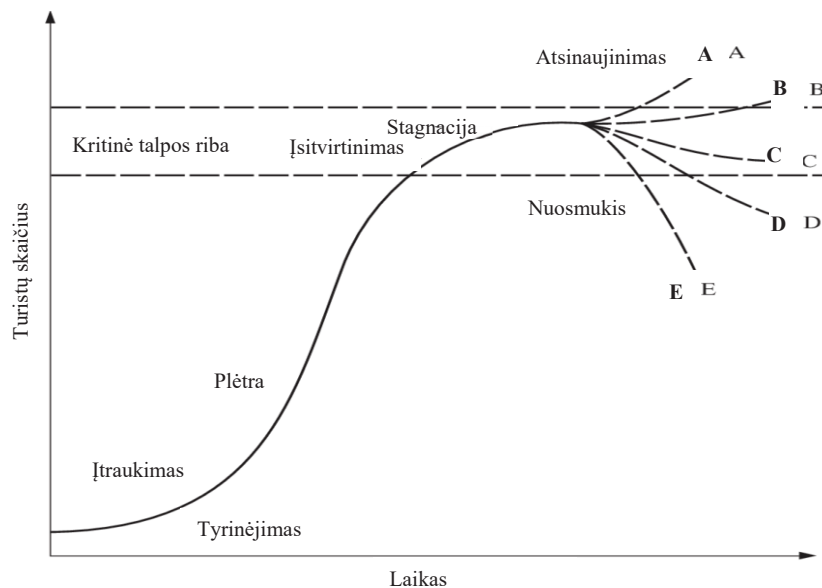
2. Turizmo masto tendencijos. Perteklinis turizmas

Pasaulinės kelionių ir turizmo tarybos (2019) duomenimis, 2018 m. turizmo lyginamoji dalis bendrajame vidaus produkte pasaulio mastu išaugo 3,9 proc. kelionių ir turizmo sektoriuje bei 3,2 proc. visoje ekonomikoje. Prognozuojamas ir tolesnis turizmo augimas. Taigi *perteklinio turizmo* sąvoka tampa aktuali, ypač įvertinus tai, kad turizmas daro ir neigiamą poveikį, kuris gali didėti kartu su augančiais jo mastais.

Nagrinėjant turizmo apimties kitimo tendencijas, galima remtis pamatiniu R. Butler'io turizmo ciklo modeliu (1 pav.), kurį sukūrė dar 1980 m. Analizuojant mokslinę literatūrą galima pastebėti, kad modelis ir šiandien turizmo reiškinių tiriančių mokslininkų gana plačiai taikomas.

R. Butler'io turizmo ciklo modelyje matoma turizmo masto kaita laike, atsižvelgiant į turistų skaičių. Skiriami šeši pagrindiniai turizmo ciklo etapai: tyrinėjimas, įtraukimas, plėtra, įsitvirtinimas, stagnacija ir nuosmukis arba atsinaujinimas, atsižvelgiant į situaciją. R. Butler'io modelyje matoma kritinė turizmo talpos riba. Taigi akivaizdu, kad modelis aktualus šio darbo temai. Kiekviename modelio etape galima skirti keletą elementų, sietinų su turizmo apimties kitimu ir jo poveikiu:

1. Tyrinėjimas. Nedidelis turistų skaičius, tyrinėjama nauja vietovė; minimalus turizmo poveikis.
2. Vietos gyventojų įtraukimas. Kelionės tikslas tampa geriau žinomas, daugėja turistų, gerinama turistinė infrastruktūra, galimas vietinių gyventojų įtraukimas, skatinant turizmo paslaugų teikimą, turizmo verslų vystymą.
3. Plėtra: spartus turistų skaičiaus augimas; investicijų pritraukimas, turizmas tampa dideliu verslu, įmonės kontroliuoja, valdo, organizuoja turistinius atostogų paketus; vietinio lygmens paslaugos sukuria vis mažiau dėmesio.
4. Įsitvirtinimas: augant turistų skaičiui turizmas įsitvirtina kaip svarbi pramonės dalis, dirbamosios žemės plotai naudojami viešbučių statybai ir kitai turizmo infrastruktūrai, viešos rekreacinės vietos, tokios kaip paplūdimiai, gali būti rezervuotos turistams; vietos gyventojų nepasitenkinimas; turizmas užima didžiąją vietos ekonomikos dalį, bet turizmo plėtra nebe tokia sparti.
5. Stagnacija: stabilus turistų skaičius; vietos gyventojų opozicija, turizmo keliamų problemų akcentavimas; pasiekta kritinė turizmo talpos riba.
6. Nuosmukis: turistų skaičiaus mažėjimas; vietovės populiarumo mažėjimas, kelionių organizatorių pasitraukimas. Šioje fazėje galimas atsinaujinimas: antroji augimo banga, atvyksta nauji turistai, kita socioekonominė grupė.

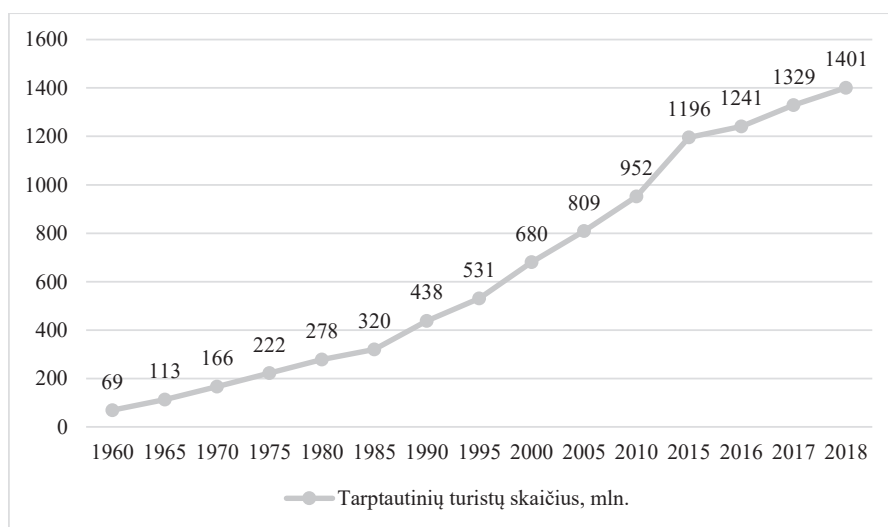

1 pav. R. Butler'io turizmo ciklo modelis

Šaltinis: Butler, 1980.

Taigi R. Butler'io turizmo ciklo modelis dar kartą patvirtina mokslinės literatūros analizės išvadas dėl nevienareikšmiško turizmo poveikio. Didėjant turizmo apimčiai, ryškėja neigiamas poveikis lankomai vietai, vietos gyventojams. Akivaizdu, kad turizmo plėtra skatinama atsižvelgiant į turistų poreikius, menkai įvertinant lankomai vietai daromą poveikį. R. Butler'io modelis patvirtina teiginį, kad turizmo mastui nevaldomai augant, gali būti sutrikdytas vietinis mikroklimatas.

Siekiant turizmo apimčių kitimą įvertinti ne tik teoriškai, bet ir realią turizmo situaciją, reikia apžvelgti dabartines turizmo tendencijas. 2 paveiksle pateiktos tarptautinių turistų skaičiaus kitimo tendencijos pasaulyje 1960–2018 m.

2 pav. Tarptautinių turistų skaičius pasaulyje 1960–2018 m., mln.

Šaltinis: Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacija, 2019.

Remiantis 2 paveikslo duomenimis, galima teigti, kad tarptautinių turistų srautui pasaulyje nuo pat 1960 m. (69 mln. turistų) iki 2018 m. (1,4 mlrd. turistų) būdinga augimo tendencija. Ryškesnis tarptautinių turistų skaičiaus šuolis pastebimas 2010 m. ir 2015 m. Remiantis R. Butler'io teoriniu turizmo ciklo modeliu, galima teigti, kad analizuojamuoju laikotarpiu tai aktyviausias turizmo plėtros etapas. Laikantis šios prielaidos, 2016 m. turistų skaičius galėtų būti traktuojamas kaip įsitvirtinimas, o 2017 m. turistų skaičius – kaip stagnacija, nors 2 paveikslo duomenys rodo, kad turizmo mastai ir toliau auga. Remiantis R. Butler'io modeliu, po stagnacijos etapo seka arba nuosmukis, arba atsinaujinimas. Šiuo atveju, remiantis 2 paveikslo duomenimis ir žinant, kad vertinant turizmo plėtros perspektyvas prognozuojamas turistų skaičiaus augimas, galima daryti prielaidą, kad tolesniame turizmo ciklo etape seks atsinaujinimas. Turizmo masto situaciją modeliuojant remiantis R. Butler'io įvardytais etapais, reikėtų atminti, kad teoriniame modelyje išskirta kritinė turizmo talpos riba, kuri šiuo atveju įžvelgiama jau nuo 2016 m., kai tarptautinių turistų skaičius pasiekė 1,2 mlrd. Tai galėjo lemti *perteklinio turizmo* sąvokos atsiradimą. Pasak P. Peeters'o ir kt. (2018), suformuluoti perteklinio turizmo apibrėžimą nelengva, pagal savo pobūdį šis reiškinys susijęs su turistų skaičiumi, jų apsilankymo tipu, trukme ir kelionės tikslo vietovės talpumu. Kitaip tariant, perteklinio turizmo riba netiesiogiai nusako maksimalų skaičių žmonių, galinčių tuo pačiu metu aplankyti turistinę vietą, nekenkiant fizinei, ekonominei ir sociokultūrinei aplinkai (Pasaulinė turizmo organizacija, 2019). A. Walmsley (2017) teigimu, perteklinis turizmas reiškia ribą ir kartu patvirtinimą, kad ją iš esmės galima peržengti. Keliautojai paprastai vyksta į tas pačias vietas, tad kyla tokių problemų, kaip perpildymas, įtampa viešųjų paslaugų sektoriuje ir infrastruktūroje, pasireiškia kultūrinė homogenizacija, vietos gyventojų nepasitenkinimas (Mullis, 2017). Yra nemažai pavyzdžių, kai kyla pavojus vietos kultūros ir gamtos paveldui arba kai gerokai išauga nekilnojamojo turto kainos ir pragyvenimo išlaidos, o gyvenimo kokybė prastėja. Perteklinis turizmas gali lemti autentiškumo praradimą, dėl ko ateiityje gali mažėti vietos patrauklumas. Nekontroliuojama turizmo plėtra gali daryti didelę žalą kraštovaizdžio, jūros kraštovaizdžio, oro ir vandens kokybei, prastinti gyventojų gyvenimo sąlygas, atsiradus ekonominei nelygybei ir išryškėjus socialinei atskirčiai (Peeters ir kt., 2018). Taigi modeliuojant šiandienos turizmo masto situaciją, remiantis R. Butler'io turizmo ciklo modeliu ir turizmą tiriančių mokslininkų rezultatais, pastebima turizmo talpos kirtinė riba, pagrindžianti turizmo poveikio bei apimties kitimo tendencijų analizės poreikį ir perteklinio turizmo reiškinio aktualumą.

Kalbėti apie turizmo poveikį, tendencijas ir perteklinio turizmo reiškinį verčia ir nuolatinis turizmo mastų augimas bei prognozė, kad tarptautinių turistų skaičius iki 2030 m. pasieks 1,8 mlrd. (Calderwood, Soshkin, 2019). J. Francis (2019) teigia, kad turizmo industrija beveik išimtinai orientuojasi į augimą, mažai atsižvelgdama į poveikį arba jo nesureikšmindama. Taigi šiandien matome situaciją, kai po dešimtmečių beveik nekontroliuojamo augimo, turizmo mastas peržengė ribą: daug kur turizmas akivaizdžiai kelia daugiau problemų nei teikia naudos.

Nors probleminės perteklinio turizmo formos ir jų poveikis vietos bendruomenėms bei aplinkai tirtos jau kurį laiką, *perteklinio turizmo* terminas viešosiose ir akademinėse diskusijose dėl neigiamų turizmo pasekmių yra gana naujas (Peeters ir kt., 2018). P. Peeters'as ir bendraautorai, analizuodami perteklinio turizmo reiškinį, pateikė keletą esminių apibendrinamųjų atradimų:

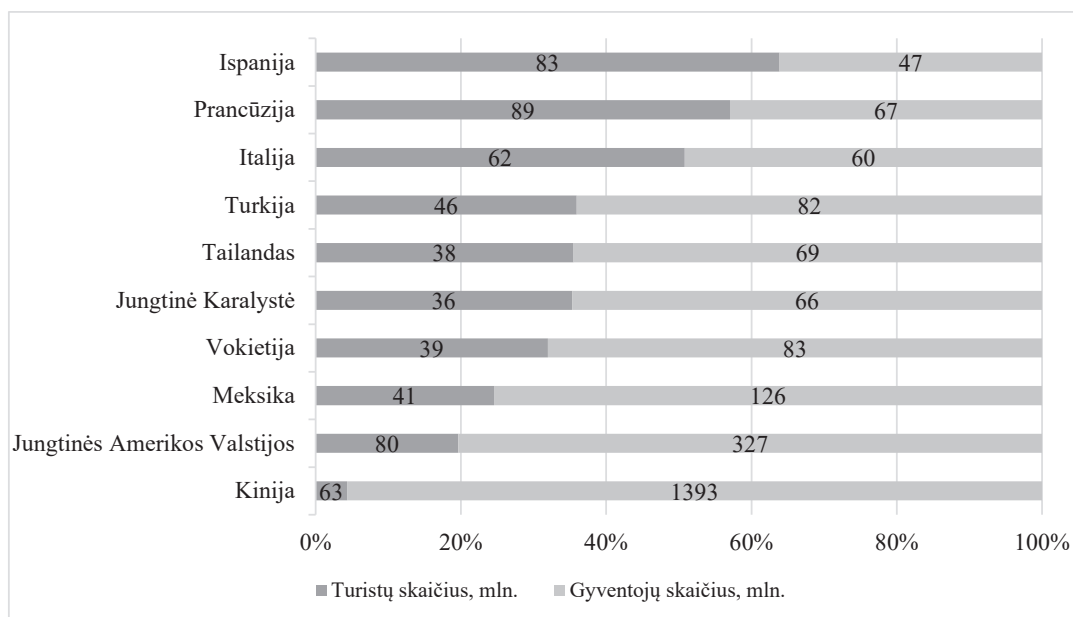
- Perteklinis turizmas yra turizmo strategijų, nukreiptų į turizmo masto augimą, rezultatas, didžiausią poveikį darantis vietos gyventojams.
- Daugelis perteklinio turizmo problemų susijusios su (neigiamu) santykiu tarp turistų, vietos gyventojų ir verslininkų suvokimu dėl pernelyg didelio turistų skaičiaus tam tikru metu tam tikrose vietose.
- Apie perteklinį turizmą pradedama kalbėti viršijus vieną ar kelis ekologinius, fizinius, socialinius, psichologinius ar ekonominius vietos pajėgumus.
- Perteklinis turizmas gali būti susijęs su mažėjančiomis transporto sąnaudomis, augančiomis pajamomis ir turizmo koncentracija tam tikrose vietose tam tikru metu.
- Perteklinis turizmas susijęs ir su sparčiai vykstančiais pokyčiais. Dėl socialinės žiniasklaidos ir reklamos kai kuriose vietose turistų skaičius auga ypač sparčiai.
- Perteklinis turizmas dažnai susijęs su miesto, urbanistiniu turizmu, nors dažnas reiškinys – lankytini kaimo, pakrantės, salos, gamtos, kultūros paveldo objektai.
- Lankomose vietose kuriamos įvairios strategijos, siekiant minimizuoti neigiamą perteklinio turizmo poveikį, bet dėl pagrindinės priežasties – turizmo masto augimo – retai diskutuojama.

- Turistinėms vietovėms gali tekti labiau optimizuoti turizmo naudą ir apsvaistinti turizmo masto didinimo klausimą. H. Goodwin'as (2017) vardija perteklinio turizmo priežastis, kurios dažnai susijusios su konkrečiomis vietomis ir retai būna vienodo pobūdžio:
 - mažėjančios kelionių išlaidos ir didėjanti pigių oro linijų bei pigių kelionių autobusais pasiūla pritraukia vis daugiau keliautojų;
 - dalijimosi ekonomikos platformos (tokios kaip „Airbnb“ – gyvenamųjų patalpų nuomos platforma) kelia problemų būsto rinkoje ir didina nuomos kainas;
 - viešosiomis erdvėmis lankytojai gali naudotis nemokamai, bet jų išlaikymo ir remonto išlaidas turi padengti gyvenamųjų namų mokesčių mokėtojai;
 - paskirstymo politika, skatinanti turistus vykti į mažiau lankomus (dažnai gyvenamuosius) rajonus, kuri gali prastinti situaciją pritraukiant daugiau turistų į turizmui nepritaikytus rajonus;
 - sezoniskumas, lemiantis netvarumą;
 - menkai apmokami su turizmo sektoriumi susiję darbai, kurie yra laikini, atsitiktiniai ir nesaugūs, neperspektyvūs;
 - besivystančios rinkos, kur yra daug tarptautinių ir nacionalinių turistų;
 - mažesnė kelionės kaina ir trumpesnis laikas: greitesni ir didesni orlaiviai, autobusai, talpinantys vis daugiau keleivių ir dažniau juos gabenantys.

Taigi akivaizdu, kad turizmo mastui pasiekus kritinę turizmo talpos ribą, turizmas, be abejo, gali daryti daugiau žalos, nei būti naudingas. Turint turizmo apimties duomenis, nesudėtinga įvertinti turizmo masto ir jo poveikio perspektyvas. Modeliuojant šiandienos turizmo masto situaciją įvertinta, kad turizmo mastas galimai jau yra pasiekęs kritinę talpos ribą. Siekiant detalizuoti šią išvadą galima atlikti detalesnį paskirų lankomiausių turistų vietų tyrimą. Kadangi perteklinis turizmas suprantamas kaip viršytas vietovės gebėjimas talpinti turistus, siekiant įvertinti perteklinio turizmo reiškinį, galima taikyti metodiką, kai vertinamas vietos gyventojų ir vietovę aplankančių turistų santykis. Pasaulinė turizmo organizacija skiria 10 2018 m. labiausiai lankytojų šalių pasaulyje, kurios ir pasirinktos analizei. 3 paveiksle parodytas šias šalis aplankusių turistų ir šalies gyventojų santykis 2018 m.

3 paveiksle pateikti duomenys iliustruoja, kad kai kuriose šalyse turistų skaičius viršija šalies gyventojų skaičių. Ryškiausia turistų persvara matoma Ispanijoje, kurioje 2018 m. gyveno apie 47 mln. gyventojų, o ją aplankė 83 mln. turistų. Panašus santykis ir Prancūzijoje – 67 mln. gyventojų ir 89 mln. turistų. Turistų skaičius gyventojų skaičių lenkia ir Italijoje, kur 2018 m. gyveno 60 mln. gyventojų ir kuri sulaukė 62 mln. turistų. Pasaulinės turizmo organizacijos duomenimis (2019), į labiausiai lankomų pasaulio šalių sąrašą pateko ir Turkija, Tailandas, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Meksika, Jungtinės Amerikos Valstijos bei Kinija. Nors kai kuriose šalyse turistų ir gyventojų santykis neatrodo drastiškas, reikėtų pažymėti, kad santykis skaičiuojamas visos šalies mastu. Vertinant paskiras vietas, tikėtina, turistų persvara būtų dar ryškesnė. Pavyzdžiui, vien Honkongą 2018 m. aplankė daugiau kaip 29 mln. turistų, Bankoką – daugiau kaip 24 mln., Londoną – daugiau kaip 19 mln., Paryžių – daugiau kaip 17 mln., Niujorką – daugiau kaip 13 mln., Istanbulą – daugiau kaip 13 mln., Romą – daugiau kaip 10 mln. turistų ir t. t. (remiantis CNN duomenimis, žr. CNN Travel, 2019). Taigi vertinant konkrečių miestų ar vietovių turizmo talpos situaciją ir skaičiuojant santykį tarp vietos gyventojų bei vietovę aplankančių turistų, neabejotina, turistų persvara būtų kur kas ryškesnė. Nors konkrečios skaitinės ribos, kada turizmas viršija kritinę talpos ribą, nenustatytos, akivaizdu, kad vietovės, kurias per metus aplanko santykinai daugiau turistų nei jose yra vietos gyventojų, patiria perteklinio turizmo padarinius. Čia akivaizdūs neigiami turizmo poveikio padariniai, vietos gyventojai bei gamtinė aplinka kenčia nuo turistų pertekliaus.

Apibendrinant galima teigti, kad, analizuojant turizmo apimties kitimo ir perteklinio turizmo reiškinį, turizmo apimties kaita įvertinta remiantis R. Butler'io turizmo ciklo modeliu ir modeliuojant statistinius duomenis. Nustatyta, kad užsienio turistų skaičiui pasaulyje nuo pat 1960 m. (69 mln. turistų) iki 2018 m. (1,4 mlrd. turistų) būdinga augimo tendencija. Modeliuojant turizmo apimties situaciją, remiantis R. Butler'io turizmo ciklo modelio etapais, kritinė turizmo talpos riba galėtų būti įžvelgiama jau nuo 2016 m., kai užsienio turistų skaičius pasaulyje pasiekė 1,2 mlrd. 2017 m. mokslinėje literatūroje pradėta nagrinėti perteklinio turizmo problema šiandien ypač aktuali. Tyrime perteklinis turizmas įvertintas skaičiuojant tu-

3 pav. Dešimties 2018 m. labiausiai lankyty šalių pasaulyje turistų ir šalies gyventojų santykis, proc.

Šaltinis: Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacija, 2019; Pasaulio bankas, 2020.

ristų ir vietos gyventojų santykį. Daugelyje labiausiai lankomų šalių pasaulyje (Ispanijoje, Prancūzijoje, Italijoje) metinis turistų skaičius viršija gyventojų skaičių. Dažniausia lankomose vietovėse daroma žala tiek gamtinei, tiek sociokultūrinei aplinkai. Nors kritinė turizmo talpos riba aiškiai neapibrėžta, atlikta analizė patvirtino, kad ją viršijus, susiduriama su perteklinio turizmo reiškiniu ir ryškėjančiais neigiamais turizmo padariniais. Taip dar kartą patvirtinama prielaida, kad siekiant suvaldyti turizmo reiškinių, maksimizuoti turizmo teikiamą naudą ir minimizuoti neigiamus padarinius, turizmo mastą būtina kontroliuoti.

3. Turizmo keliami iššūkiai dabartinės turizmo apimties tendencijų kontekste

Tai, kad nuolatinė turizmo plėtra, esanti šiandien ir numatoma ateityje, turi tam tikrų trūkumų, patvirtina atlikta mokslinės literatūros analizė. Daugiau išnaudojama išteklių, didesnis triukšmingumas, oro ir vandens tarša, ryškesnis turizmo vaidmuo klimato kaitos procese – tai kai kurių šio sektoriaus neigiamų padarinių pavyzdžiai (Gossling, Peeters, 2015). Lankytinų vietų perpildymas lemia fizinius tiek infrastruktūros, tiek gamtos, tiek kultūros ir paveldo vertybių pakitimus. Turizmo produktų ir paslaugų komercializavimas sąlygoja mažesnę turizmo verslų pelną. Užimti, turistų perpildyti lankytiniai objektai ir vietos lemia nemalonią lankytojų patirtį. Labai koncentruotos turizmo sektoriuje, palyginti su paskirstytomis, pajamos, lankomų vietų perpildymas ir spūstys skatina neigiamą požiūrį į turizmą. Didelio masto turizmui visuomenė ima priešintis. Įtampa tarp gyventojų ir lankytojų auga daugelyje pernelyg turistų pamėgtų vietų, kur tiek gyvenimo kokybė, tiek lankytojų patirtis iš esmės prastėja. Turizmo keliamos problemos, rodos, auga taip sparčiai, kad nespėjama jų spręsti. Tai yra socialinis, aplinkos ir verslo iššūkis (Mullis, 2017). Akivaizdu, kad sparčiai augant turizmo apimtims, jis neigiamai veikia aplinkosauginius, sociokultūrinius ir ekonominius vietos gyvenimo aspektus. Galima teigti, kad dabartinis turizmo modelis atskleidžia, jog čia nelaimi nė viena pusė.

Nors turizmo mastui nuolat augant perteklinio turizmo reiškinyvis vis plečiasi ir skatina neigiamus turizmo padarinius, pasak R. Butarbutar ir M. Soemarno (2013), vykdant turizmo plėtros misiją reikėtų stengtis kuo mažiau sekinti aplinkos išteklius ir daryti žalą socialinėms bei kultūrinėms vietos vertybėms. Anot P. Peeters'o ir kt. (2018), siekiant išvengti perteklinio turizmo, šalims ar net paskiriems perteklinio turizmo atvejams būtina individuali po-

litika, bendradarbiaujant su turizmo suinteresuotosiomis šalimis ir politikos kūrėjais. Norint sušvelninti turizmo veiklos neigiamus padarinius, reikėtų bandyti numatyti neigiamą jo poveikį ir jį eliminuoti bendradarbiaujant vyriausybėms, privačiajam sektoriui, vietos bendruomenėms, tyrėjams ir kitoms turizmo veikla suinteresuotosioms šalims. P. Peeters'as ir kt. (2018) nustatė, kad pastaruoju metu suinteresuotosios šalys šias problemas vis geriau supranta: socialinis, ekonominis ir aplinkosauginis poveikis turėtų būti vertinamas ne paskirai, o sistemiškai, paisant gyventojų nuomonės ir jų šio reiškinio suvokimo, akademinė bendruomenė turėtų užpildyti atotrūkį tarp verslo studijų ir socialinių mokslų, kad būtų geriau suprastas turizmo poveikis, turizmo poveikis turėtų būti vertinamas ne kaip vienareikšmis reiškinys, bet kaip nuolat beiškeičiantis dėl turizmo ir lankomos vietovės sąveikos.

Apibendrinant pažymėtina, kad, remiantis mokslinės literatūros analize, turizmas yra nevienareikšmiško poveikio reiškinys, visoms suinteresuotosioms šalims – vietos gyventojams, verslininkams, politinių, socialinių, aplinkosauginių sprendimų priėmėjams ir kt. – keliantis iššūkių. Atsižvelgiant į situaciją, turizmas gali teikti naudą arba lemti neigiamus padarinius. Dabartinės turizmo apimties tendencijų kontekste, nuolat augant turizmo mastui, ryškėjant perteklinio turizmo reiškiniui, stiprėja ir neigiamas turizmo poveikis. Siekiant jį sušvelninti ir paskatinti teikiamą naudą, būtina ieškoti sprendimų, kaip turizmo reiškinį suvaldyti.

Išvados

Mokslinėje literatūroje išryškėja teigiamas ir neigiamas turizmo poveikis, kurį galima vertinti išskiriant tris pagrindines dimensijas: ekonominę (didesnės įsidarbinimo galimybės, pajamos iš turizmo, didesnės prekių ir paslaugų kainos, brangesnis pragyvenimas ir kt.) sociokultūrinę (gyvenimo lygio kilimas, didesnis laisvalaikio veiklų pasirinkimas, sociokultūrinis konfliktas tarp turistų ir vietos gyventojų, ramybės praradimas ir kt.) ir aplinkosauginę (geresnė aplinkos apsauga, vietinės ekosistemos griovimas, per didelė našta infrastruktūrai ir kt.). Neigiamo poveikio persvara ypač ryški kalbant apie aplinkosaugą. Nustatyta, kad neigiamas turizmo poveikis gali būti susijęs su pernelyg didele turizmo apimtimi.

Turizmo apimties kaita įvertinta, taikant R. Butler'io turizmo ciklo modelį ir remiantis statistiniais duomenimis. Analizė atskleidė, kad turizmo mastas nuolat auga: 1960 m. pasaulyje buvo 69 mln., 2018 m. – 1,4 mlrd. turistų. Prognozuojamas ir tolesnis augimas. Pradėta vartoti *perteklinio turizmo* sąvoka, apibūdinanti didžiausią žmonių, galinčių vienu metu aplankyti turistinę vietą, nepakenkiant fizinei, ekonominei ir sociokultūrinei aplinkai, skaičių. Perteklinis turizmas įvertintas skaičiuojant turistų ir vietos gyventojų santykį. Ryškiausia turistų persvara, 2018 m. duomenimis, matoma Ispanijoje (47 mln. gyventojų ir 83 mln. turistų), Prancūzijoje (67 mln. gyventojų ir 89 mln. turistų), Italijoje (60 mln. gyventojų ir 62 mln. turistų). Daugelyje labiausiai lankomų vietų pasaulyje metinis turistų skaičius viršija gyventojų skaičių.

Atlikta analizė patvirtino, kad dabartinės turizmo apimties tendencijų kontekste, nuolat augant turizmo mastui, ryškėjant perteklinio turizmo reiškiniui, didėja ir neigiamas turizmo poveikis. Tad siekiant išsaugoti palankią ekonominę, sociokultūrinę ir gamtinę aplinką, sušvelninti neigiamą turizmo poveikį ir paskatinti jo teikiamą naudą, būtina ieškoti sprendimų, kurie padėtų suvaldyti turizmo reiškinį. Tai gali būti tolesnių turizmo reiškinio tyrimų pagrindas.

Literatūra

- Butarbutar, R., Soemarno, M. (2013). Environmental Effects of Ecotourism in Indonesia. *Journal of Indonesian Tourism and Development Studies*, Vol. 1, p. 97–107.
- Butler, R. (1980). The Concept of Tourism Area Cycle of Evolution. *Canadian Geographer*, Vol. 24, p. 5–12.
- Butler, R. (2008). The Concept of A Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *The Canadian Geographer / Le Geographe canadien*, Vol. 24, p. 5–12.
- Calderwood, L. U., Soshkin, M. (2019). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. Travel and Tourism at a Tipping Point*. Prieiga internete: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf
- Carvache-Franco, M., Carvache-Franco, W., Sanchez-Riera, D., Carvache-Franco, O. (2018). Community's Perception of a Protected Area on the Impact of Tourism: The Santay Island Case of Ecuador. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 9, p. 31–42.
- CNN Travel. (2019). *The most visited cities in the world 2019*. Prieiga internete: <https://edition.cnn.com/travel/article/>

- most-visited-cities-euromonitor-2019/index.html
- Das, D., Sharma, S. (2009). An assessment of the impact of tourism development at Varanasi: perspectives of local tourism businesses. *International Journal of Tourism Policy*, Vol. 2, p. 167–186.
- Eurostat. (2019). *Tourism statistics at regional level*. Prieiga internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_at_regional_level
- Francis, J. (2019). *Overtourism – what is it, and how can we avoid it?* Prieiga internete: <https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism>
- Godfrey, K., Clarke, J. (2000). *The Tourism Development Handbook*. London: Thompson Learning.
- Goodwin, H. (2017). *The challenge of overtourism*. Prieiga internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU\(2018\)629184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU(2018)629184_EN.pdf)
- Gossling, S., Peeters, P. M. (2015). Assessing tourism’s global environmental impact 1900–2050. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 23(5), p. 639–659.
- Gutierrez-Domenech, M. (2014). *European Unit, Research Department, “la Caixa” Dossier: Tourism, Sector of The Future 2012*. Prieiga internete: <https://www.caixabankresearch.com/documents/10180/361154/38-39+Dossiers+4+ING+%257BENG%257D.pdf>
- Jungtinės Tautos. (2019). *The Sustainable Development Goals Report 2019*. Prieiga internete: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>
- Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacija. (2019). *International Tourism Highlights, 2019 Edition*. Prieiga internete: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>
- Marzuki, A. (2012). Local residents’ perceptions towards economic impacts of tourism development. *Tourism*, Vol. 60, p. 199–212.
- Mullis B. (2017). *The growth paradox: can tourism ever be sustainable?* Agenda. World Economic Forum. Prieiga internete: <https://www.weforum.org/agenda/2017/08/the-growth-paradox-can-tourism-ever-be-sustainable/>
- Pasaulinė kelionių ir turizmo taryba. (2019). *Economic Impact 2019*. Prieiga internete: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2019/world2019.pdf>
- Pasaulio Bankas. (2020). *Pasaulio banko atviri duomenys*. Prieiga internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>
- Peeters, P., Gossling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli M. ir kt. (2018). *Overtourism: Impact and possible policy responses*. Study. European Parliament.
- Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. *Tourism Management*, Vol. 42, p. 37–49.
- Sheng, L., Li, T., Wang, J. (2017). Tourism and externalities in an urban context: theoretical model and empirical evidence. *Cities*, Vol. 70, p. 40–45.
- Walmsley, A. (2017). *Overtourism and underemployment: a modern labour market dilemma*. United Kingdom: Plymouth University.

ASSESSING THE IMPACT OF TOURISM ON ECONOMIC, SOCIO-CULTURAL AND ENVIRONMENTAL ASPECTS IN THE CONTEXT OF CURRENT TOURISM VOLUME TRENDS

DEIMENA MONTVYDAITĖ, DAIVA LABANAUSKAITĖ
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

In 2018, tourism accounted for 10.4% of Gross Domestic Product (GDP), and generated over 300 million job places (World Travel and Tourism Council, 2019). Today, we are facing a situation where tourism is constantly and rapidly growing. It is estimated that the total number of international tourists will reach 1.8 billion by 2030 (Calderwood, Soshkin 2019). The aim of this research is to evaluate the impact of tourism on economic, socio-cultural and environmental aspects in the context of current tourism volume trends. Scientific literature analysis, synthesis, statistical data analysis, and situational modelling methods are used.

It was found that scientific literature reveals positive and negative effects of tourism, which can be assessed by distinguishing three main dimensions: economic (more employment opportunities, tourist income, higher prices for goods and services, more expensive lifestyle, etc), socio-cultural (a rise in living standards, wider choice of activities, the socio-cultural conflict between tourists and locals, loss of peace, etc), and environmental (better environmental protection, destruction of local ecosystems, excessive burden on infrastructure, etc). The predominance of negative impacts is particularly evident in environmental terms. Changes in tourism volumes are estimated using the Butler tourism cycle model and modelling statistical data. The analysis confirmed that the volume of tourism is constantly increasing. There were 0.4 billion tourists in the world in 1995, and 1.4 billion tourists in 2018 (United Nations World Tourism Organization [UNTWO], 2019). According to the World Travel and Tourism Council (2019), in 2018 tourism accounted for a 3.9% increase of world GDP in the travel and tourism sector, and a 3.2% increase of GDP throughout the whole economy. The further growth of tourism is predicted. The concept of over-tourism, which describes the maximum number of people who can visit a tourist destination at the same time without damaging the physical, economic and socio-cultural environment, is emerging. Over-tourism is estimated by calculating the ratio between the number of tourists and the number of inhabitants (based on statistical data from the UNTWO, 2019, and the World Bank, 2020). Spain is the country with the highest prevalence of tourists. In 2018, about 47 million people lived there, and it was visited by 83 million tourists. France had a population of 67 million, and 89 million tourists in the same year. In Italy, there were 60 million people and 62 million tourists in 2018. According to the World Tourism Organization, Turkey, Thailand, the United Kingdom, Germany, Mexico, the United States and China are also among the most visited countries in the world. In terms of individual locations, the tourist dominance is even more pronounced. For example, Hong Kong had more than 29 million visitors in 2018, Bangkok had more than 24 million visitors, London had over 19 million visitors, Paris had over 17 million visitors, New York had more than 13 million visitors, Istanbul had more than 13 million visitors, Rome had more than ten million visitors, etc (based on CNN data, 2019). The analysis confirms that in the context of current tourism volume trends, with the increasing amount of tourism and the phenomenon of over-tourism, the negative impact of tourism is also increasing. Therefore, in order to preserve a healthy economic, socio-cultural and natural environment, mitigate the negative effects of tourism, and promote the benefits, it is necessary to find solutions to manage the phenomenon of tourism.

KEY WORDS: tourism, impact of tourism, tourism volume trends, over-tourism.

JEL CODES: Z30, Z32, L83.